

Porta na Kongresu u Karlovcu (1698.–1699.): kraj *ad hoc* diplomatije

Istraživanje se bavi izdvajanjem krucijalnih momenata vezanih za kongres u Karlovcu, njegovo sazvanje, utvrđivanje principa rada i pre svega ponašanjem osmanskih predstavnika (opunomoćenika), sa ciljem da se odredi generalni stav Porte prema potpuno novom fenomenu u njenoj diplomatskoj istoriji. U radu su korišćena neobjavljena dokumenta iz Državnog arhiva u Beču i Nacionalnog arhiva u Londonu. Ova građa, sa nesumnjivo najvećom vrednošću za istraživanje, dopunjena je zbirkama objavljenih dokumenata i onovremenim istorijama, čiji su tvorci savremenici dešavanja pre i tokom rada kongresa u Karlovcu.*

Ključne reči: Karlovac, Leopold I., Karlo Rucini, Aleksandro Mavrokordato, Vilijem Padžit

Rat koji je počeo osmanskim napadom na Beč uvlačenjem drugih država u savez poznat kao Sveta liga¹ otego se duže, nego što su se njegovi akteri nadali. Veliki turski rat (1683.–1699.) osim što je na početku otkrio vojnu slabost Osmanlija poslužio je i kao povod saveznicima za nova teritorijalna proširenja. Gubitak Budima 1686. Osmanlije su prihvatile kao veliki moralni gubitak² na koji se naredne godine nadovezao poraz kod Haršanja.³ Navedeni porazi poslužili su kao povod prvim pregovorima koje je Porta pokušala da vodi „na jednakoj osnovi“ sa saveznicima kada je poslala Zufikar-efendiju u Beč (1688.). Ono što su pregovarači koji su zastupali savezničke interese ubrzo po njegovom dolasku u austrijsku prestonicu otkrili bila je činjenica da on ne poznaje

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije Modernizacija zapadnog Balkana (177009).

1 Marija Kocić, Venecija i hajduci u doba Morejskog rata. Beograd: Filozofski fakultet & Hesperiaedu, 2013., 64-73. Ovde je navedena dodatna literatura.

2 Ovu činjenicu posebno navode dubrovački izvori: Isto, 272, nap. 1174.

3 Nikola Samarđić, „Битка код Харшања 1687. године у европској историји“, Историјски часопис, sv. 35, Beograd 1988, 75-87. Ovde je navedena dodatna literatura.

„posao pregovarača“, te shodno njegovim ovlašćenjima nisu ga ni mogli smatrati za punovažnog ambasadora. Donekle gorak ukus poraza na Portu ublažila je koalicija koja je Evropu uvela u novi rat poznat kao rat Augzburške lige (1689.–1697.). Kasnije su u nekoliko navrata pokretani novi pregovori za sklapanje mira: Vilijem Hasi, Koenrad van Hemskerck, separadni osmansko-poljski pregovori, međutim, nijedan od navedenih nije dao rezultate.⁴

Stupanje na presto Mustafe II. (1695.–1703.) i prvi vojni uspjesi koje su posle dugog niza godina Osmanlije ostvarile uneo je dozu optimizma na Portu. Međutim, ovi uspjesi najednom su zaustavljeni katastrofalnim porazom kod Sente 11. IX. 1697. Gubici koji su u ovoj bici pretrpele Osmanlije nisu više ostavljali mesta odlaganju početka pregovora. Na nesreću dve nedelje nakon toga usledilo je zaključenje mira u Rajsviku (20. IX. 1697.) kada je Porta ostala bez jedinog „saveznika“, koji je s vremena na vreme dotirao njenu borbu sa Leopoldom I (1658.–1705.) u novcu, inženjerima i vojnim stručnjacima. Kamilo Kontarini tu činjenicu pretpostavlja osmanskim porazu kod Sente kada određuje glavne motive koji su Portu naveli na pokretanje mirovnih pregovora sa Ligmom.⁵ Sa njime se slaže i savremenik tih dešavanja Karlo Rucini.⁶

Odluka da se Porta upusti u mirovne pregovore sa članicama Svete lige doneta je na Velikom divanu 10. I. 1698. godine. Ovom zasjedanju prisustvovali su veliki vezir Amdžazade Keprili Husein-paša (1697.–1702.), veziri, kan Tatara, šejh ul-islam,⁷ aga janičara,⁸ oba kazaskera⁹ i reis ul-kitab.¹⁰ U raspravi koja se oteglala 3–4 sata¹¹ rešeno je da se ambasadoru Engleske Vilijemu Padžitu (*William Paget*, 1692.–1699.) poveri po-

4 Na ovu činjenicu ukazao je i Karlo Rucini u svom izveštaju, navodeći da je kongres otvoren krajem 1698. godine predstavljao treći pokušaj na ovom polju; Joseph Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs über Deutschland und Österreich im seibzehnten jahrhundert II*, [ed.] *Fontes Rerum Austriacaerum. Diplomatarie et Acta XXVII*. Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1867., 349-350 (Karlovac (?), 19. XI. 1699.). O navedenim mirovnim pregovorima detaljnije u: Marija Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima 1688-1699: put u evropsku diplomatiju*. Beograd: Hesperiaedu & Filozofski fakultet, 2014, 21 i dalje.

5 Camillo Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo Imperadore e de' Principi Collegati contro il Turco. Dal Anno 1683. sino alla Pace*, vol I-II. Venezia: Apresso Michele Hertz, 1710., II, 659.

6 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 350.

7 Vrhovni muftija u osmanskoj državi, od kraja XVII. veka stalni član tokom zasjedanja Divana.

8 Janičarski aga (tur. *Yeniçeri Ağası*) u vojnoj organizaciji Osmanskog Carstva rano se izdvojio kao najviši oficir janičarskog i adžemijskog korpusa. Imao je pravo da okuplja svoj Divan (Ağa Divanı). Od XVI. veka njegov ugled sve više raste od kada počinje sa praksom da se osobe na ovom položaju imenuju direktno iz saraja. S obzirom na čin bio je u istom rangu sa sandžak-begom (upravnikom provincije). Od ovog perioda aga janičara mogao je dobiti i titulu vezira. Jedna od njegovih dužnosti bila je održavanje reda i mira u Carigradu.

9 Posle šejh-ul-islama najviši predstavnici sudske vlasti u Osmanskom Carstvu. Dva najznačajnija kazaskera bili su kazasker Rumelije (evropskog dela) i Anadolije, koji u XVII. veku postaju stalni članovi prilikom zasjedanja Divana.

10 (Tur. reis ul-kitab) kasnije poznat i kao reis-efendija – glavni sekretar državne kancelarije.

11 *The National Archives at Kew Gardens, London* (dalje: TNA), *State Papers* (dalje: SP), 97[Turkey]/21[Sir Robert Sutton and Lord Paget, 1698.–1705.], f° 6v (Jedrene, 23. I. 1698.). Isto navedeno i u: Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 350-351.

kretanje mirovnih pregovora,¹² zbog čega je pozvan da pređe u Jedrene.¹³ Po verziji Kamila Kontarinija, Padžit je u ime svog vladara sam ponudio medijaciju u pregovorima o miru. Razgovor je završen odlukom da zajedno sa ambasadorom Nizozemske Jakobom Koljerom (1682.–1718.) nastupi kao medijator u pregovorima. Kako je primio pismenu izjavu velikog vezira, poslao je svog sekretara u Beč, a potom u London po šira ovlašćenja.¹⁴ Prema Rucinijevoj verziji, u tom trenutku Porta je bila za mir sa Leopoldom I i Venecijom, ali ne i sa Poljskom i Rusijom.¹⁵ U isto vreme otvoreni novi spiskovi za upis janičara i drugih rodova vojske otkrili su da je odaziv bio daleko ispod očekivanog.¹⁶ Tako je vojni razlog, ili preciznije krah vojnog sistema, bio jedan od povoda koji je naterao Portu na prihvatanje sazivanja kongresa kao *de facto* stanje.

Sumnju Rucinija u početnoj fazi pregovora izazivala je činjenica kako će Porta prihvatiti princip *uti possidetis*, na koji su Venecija i Austrija insistirale, a koji je bio u suprotnosti sa shvatanjima Osmanlija. Analizirajući isti Rucini ujedno dokazuje svoje razumevanje problema u postojećim odnosima Porte (kao baštinika drugačije političke doktrine) i evropskih zemalja. Lično je veliki vezir isprva odbijao da prihvati „princip uti possidetis u najužem smislu“, što je Rucini saznao iz pisma engleskog ambasadora. Zbog toga je glavni posao Rucinija u Beču u ovom periodu predstavljalo nastojanje da Porta prihvati ovaj princip bez ikakvih ograničenja i razlika.¹⁷

Na Porti je i dalje postojala jaka struja koja nije odustala od borbe sa Venecijom. U prilog tome govori naredba kajmakama¹⁸ Jedrena kajmakamu Carigrada da se do 1. V. sagradi brod sa 80 topova, pri čemu se pomoć očekivala od francuskih majstora i inženjera. Ljudi koji su zauzimali najznačajnije položaje u državi istupili su kao najveća opozicija Mustafi II. kada je rešio da stane na čelo vojske. Početkom februara održan je Divan na kome su protiv ove namere istupili šejh ul-islam, veliki vezir i zapovednici pozvani da prisustvuju ovom zasedanju. Kao glavni razlog naveli su činjenicu da bi troškovi njegovog boravka na ratištu, s luksuzom koji ga je okruživao, bili dosta veliki. Ni vojska nije bila raspoložena da je Mustafa II. prati, zbog njegovog ponašanja tokom prethodne sezone. Rabija Gulnuš¹⁹ stala je ovog puta na njihovu stranu, ubeđujući sina

12 TNA, SP, 97/21, f° 6v; Fiedler, Die Relationen der Botschafer Venedigs, 350.

13 Simpliciano Bizozeri, La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana, Tomo Secondo. Milano: Nella regia Ducale Corte, 1720., 514.

14 Contarini, Istoria della Guerra di Leopoldo Primo, II, 663.

15 Fiedler, Die Relationen der Botschafer Venedigs, 351.

16 K.u.K Haus-Hof und Staatsarchiv, Wien (dalje: HHStA), Handschrift (dalje: Hs), pot 132, bohüm 1020, band 11 (dalje: 132/1020-11), pp. 5-6 (Carigrad, 5. II. 1698.).

17 Fiedler, Die Relationen der Botschafer Venedigs, 351.

18 (ar. ka'im-makâm) – u osmanskoj državi predstavljao je nosioca više funkcija, od kojih je najznačajnija bila zamenik velikog vezira u Carigradu, u vreme kada je on kretao na vojni pohod. Kako je tokom XVII. veka Jedrene figuriralo kao meste gode su boravili sultani, Porta imenuje i kajmakama Jedrena sa jednakim kompetencijama u vršenju vlasti.

19 Rabija Gulnuš (Emetullah Rabia Gülnuş Sultan, „Proletnje Ružino Piće“, 1647.–1715.), bila je ćerka sveštenika sa Kandije (današnji Krit). Nakon smrti Turhan sultanije, majke Mehmeda IV. (1648.–1687.), samostalno vlada haremom, dok u pobuni 1687. godine nije uklonjena i zatvorena u Stari

da odustane od ove namere. Kao glavni argument korišćena je činjenica (ili pre glasina) da će se vojska u slučaju da je on predvodi pobuniti.²⁰ Ona jednovremeno ukazuje da je Mustafa II do tada izgubio njenu podršku, kao i velikog dela javnosti.

Leopold I. relativno je lako pristao na ponude koje je u Beč doneo Padžitov sekretar. Njih je uskoro prosledio saveznicima u Varšavi i Veneciji.²¹ Ambasador Luja XIV. (1643.–1715.) Luj-Hektor markiz od Vilara odmah je upoznat sa pokušajima sklapanja „konačnog mira.“²² Druga strana prihvatila je ponude Porte za mir uz određene uslove. Glavni je bio da se u pregovore uđe po principu *uti possidetis*, odnosno da sve zaraćene strane zadrže teritorije koje su tokom rata osvojile. Na tom principu najviše je insistirao Leopold I.²³ Grof Kinski poslao je pismo Vilijemu Padžitu u kome je navedena i ova odluka.²⁴ U tom trenutku niko od pregovarača nije pominjao učesće Rusije.²⁵ Po Padžitu, međutim, mir sklopljen bez njenog učesća ne bi bio potpun. Zbog toga je preko svog sekretara, koji je u to vreme boravio u Beču nakon povratka iz Londona, nastojao da izvrši pritisak, kako bi dvor pristao da se i predstavnici Rusije pojave na Kongresu.²⁶ Iako je Porta naterana na mir, pojedini Portini članovi zalagali su se za politiku otezanja kako bi dobili na vremenu. Pored ostalog računali su i na novi rat u Evropi, usled očekivane smrti Karlosa II. (1665.–1700.).²⁷

Nisu sve članice Svete lige bile odlučne da okončaju rat. Papa Inoćent XII. (1691.–1700.) istupio je kao najveći protivnik pregovora. Zbog toga je odlučio da izdvoji 500.000 dukata kao pomoć Leopoldu I., a Veneciji 250.000 dukata,²⁸ da bi ih motivisao za dalju borbu. Međutim, njegova rešenost da prolongira sukob ovoga puta nije imala uticaja. Leopold I. nekoliko meseci ranije obratio se Ujedinjenim Provincijama (Nizozemska) za pozajmicu. U trenutku kad je Inoćent XII. iskazao dobru volju da dotira dalju borbu Lige, Beč je očekivao da traženi zajam bude odobren. Konačno, u

saraj u Carigradu. Dolazak Mustafe II. na vlast omogućio joj je novi uspon. Upravo zahvaljujući tome Rabija Gulnuš ostala je jedna od dominantnih figura osmanske politike do kraja prve decenije XVIII. veka.

20 Јован Радоњић, Дубровачка акта и повеље, књ. IV, св. 2. Београд: СКА, 1942., doc. DCX, 459 (Jedrene, 10. II. 1698.).

21 Narcissus Luttrell (prij.), A Brief Historical Relation of State Affairs from September 1678 to April 1714, vol. I-VI. Oxford: At the University Press, 1857., IV, 363 (pismo primljeno u London 5. IV. 1698.).

22 Gaëtan de Raxis de Flassan, Histoire Générale et Raisonnée de la diplomatie Française, Depuis la Fondation de la Monarchie, Jusqu'à la fin du Règne de Louis XVI, vol. I-V, Paris: Ches Lenormant, Imprimeur-Libraire 1809., IV, 181.

23 TNA, SP, 97/21, f° 16 (Jedrene, 9. V. 1698.).

24 Fiedler, Die Relationen der Botschafer Venedigs, 351.

25 TNA, SP, 97/21, f° 16v.

26 TNA, SP, 97/21, f° 17; Contarini, Istoria della Guerra di Leopoldo Primo, II, 663.

27 Радоњић, Дубровачка акта и повеље, IV/2, doc. DCXII, 462 (Jedrene, 1. V. 1698.).

28 Luttrell, A Brief Historical Relation, IV, 370 (pismo primljeno u London 19. IV. 1698.). Vatikan je članicama Svete lige za vođenje operacija izdvojio značajne sume novca. Međutim, poslednjih godina Velikog odnosno Morejskog rata finansiranje Katoličke crkve značajno je popustilo.

avgustu je iz Amsterdama u Beč poslato 800.000 florina.²⁹ Papa je preko jezuita nastavio da opstruiše pregovore u vreme kada su oni postali izvesni.³⁰

U Jedrene je 23. III. 1698. godine stiglo poslanstvo iz Persije.³¹ Šah Husein (1694.–1722.) odlučio je da pošalje ambasadora sa velikom pratnjom i poklonima. Posedovanje Basre nastavilo je da figurira kao potencijalni povod novog rata među ovim državama. Husein je kao ambasadora u Jedrene poslao trećeg vezira. U prvu audijenciju primljen je 27. III. sa pratnjom od stotinu ljudi. Opisan kao sposoban čovek u dobi od 38 godina, imao je zadatak da uredi odnose s Portom, koje je poremetila pobuna Arapa. Glavni uzrok sukoba predstavljao je grob „pratioca njihovog lažnog proroka“ u blizini Bagdada. Čuveni zapovednik kurdskog porekla Sulejman-beg sa vojskom regrutovanom među Kurdima, planirao je upad u Persiju. On je zahvaljujući ugledu hrabrog vojskovođe uživao naklonost Porte, što je ograničavalo persijske vlasti da deluju.³²

U audijenciji kod velikog vezira persijski ambasador primljen je 3. IV. sa bogatim darovima.³³ Među poklonima se nalazio i dijamant od 45 karata, koji je vredeo po procenama 45.000 do 48.000 talira. Najvredniji poklon koji je iznet pred Mustafu II bili su ključevi Basre, koji su mu tom prilikom predati. Zauzvrat je šahov ambasador zahtevao da obuzda Sulejman-bega, čije su akcije najviše štetile trgovcima, koji nisu mogli da putuju kroz oblasti pod njegovom kontrolom.

Amdžazade Husein-paša shvatao je da stabilnost države zavisi od mira s Persijom, zbog čega je nastojao da iskaže gostoprimstvo prema njenom ambasadoru. Persijski poslanik nije propustio da se žali na Sulejman-bega, čija su nedela pretela da dovedu do rata. Sulejman-beg imao je pod komandom brojnu vojsku kojom je pljačkao pogranične oblasti. Veliki vezir obećao je da će izaći u susret šahovim zahtevima, uz opasku da želi da sačuva dobre odnose sa Persijom. Prema rečima Amdžazade Husein-paše, Osmansko Carstvo i Persija činili su „dva stuba na kojima je počivao luk prijateljstva“.³⁴ Nakon toga šahov ambasador posetio je Mustafu II. koji je boravio u logoru nedaleko od Jedrena.

Sa Porte je poslat čauš Ismail-paši, beglerbegu Egipta, s naredbom da okupi vojsku od 10.000 ljudi i zavede vlast nad Basrom.³⁵ Beglerbegu Bagdada preporučeno je da održava dobre odnose sa Persijom. On je obavешten da je Persija predala Basru, u kojoj je trebalo postaviti upravnika, što je spadalo u njegovu dužnost. Preko nekog age poslat

29 Isto, IV, 418 (pismo primljeno u London 23. VIII. 1698.).

30 Isto, 432 (pismo primljeno u London 29. IX. 1698.).

31 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 504. Prema drugoj verziji, stigao je 1. IV. „jedan ambasador Persije na Portu“, moguće je da se ova konstatacija odnosila na njegov odlazak u Jedrene; Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 664.

32 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 30-32 (Carigrad, 23. III. 1698.).

33 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 504.

34 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 64 (Carigrad, 12. V. 1698.).

35 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 505.

je hatišerif³⁶ kojim je Mustafa II. javljao Sulejman-begu da je Porta sada u prijateljskim odnosima sa šahom, zapovedivši mu da prestane sa upadima.³⁷ Time je okončan period nategnutih odnosa sa Persijom, nakon čega se Porta smatrala slobodnom da se obračuna sa svojim evropskim neprijateljima. Ovog puta Husein nije bio rešen, i pored brojne vojske koju je držao, za rat.³⁸ Persija, koja je zapala u period krize, nije više insistirala na ispravljanju granice, što je Portu lišilo opasnosti od mogućeg napada iz tog pravca.

Porta je nastojala da povрати Azov zbog čega je kapudan-pašu Misiroglu-pašu imenovala za zapovednika flote, koja je u tu svrhu opremana. Tatarske vođe organizovale su konvoj radi dostavljanja municije i hrane Kaminjecu.³⁹ Pri svemu tome Porta nije donela mere koje se mogu tretirati kao pokušaji reforme, nego je koristila postojeće mehanizme. Iako je nekoliko godina ranije Mustafa II. zabranio upis sejmena⁴⁰ i drugih poluregularnih vojnih rodova, pritešnjen nemogućnošću da sakupi dovoljan broj vojnika u februaru 1698. godine dozvolio je beglerbegu Rumelije da u Sofiji organizuje novi upis sejmena. U isto vreme u Anadoliju su poslali čauši sa Portinim naredjenjem sandžak-begovima da organizuju ubiranje poreza.⁴¹ Kada je sultan ponovo insistirao da krene u rat, veziri su mu se oštro suprotstavili. Kao srednje rešenje odlučeno je da sa vojskom otputuje do Sofije, kako bi podigao borbeni moral trupa, ali nijedan od vezira nije želio da prati sultana. Kao rok za okupljanje vojske određen je 12. V. Janičari koji su tek upisani poslani su na ugarsko ratište, a izdato je naredjenje da se krene sa upisom novih.⁴²

Ambasador Nizozemske na Porti Jakob Koljer početkom aprila 1698. godine tražio je od kajmakama Carigrada dozvolu da pređe u Jedrene po istom poslu, zbog koga je i Padžit prešao u ovaj grad. Na njegov zahtev kajmakam Carigrada dao je negativan odgovor, zbog čega je on u Jedrene poslao tumača.⁴³ Ambasadoru Francuske Pjer Antoan Kastanjer de Šatonefu (1689.–1699.)⁴⁴ stigla je naredba Luja XIV. (1643.–1715.) da se vrati u Pariz. Francuska je naglo gubila ugled na Porti nakon što se ona uverila u istinitost informacija da je Luj XIV. sklopio mir u Rajsviku. Zbog toga se Šatonef morao

36 Takođe i hat-i hümayun – pisana naredba sultana koja u pojedinim slučajevima stiče karakter zakona. Za razliku od ostalih vrsta dokumenata (ferman, berat, ahd-name i sl.) koje su sultani imali pravo da obnaroduju, hatišerif su lično svojom rukom ispisivali.

37 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 67-68.

38 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 33 (Carigrad, 23. III. 1698.).

39 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 35 i 38 (Carigrad, 5. IV. 1698.).

40 Seyman ili sekban je reč izvedena od persijske reči „seg/sek“ (u značenju „pas“). Prema tome sekban bi značio onaj koji vodi brigu o psima, koji su pripadali saraju. U prvo vreme pratili su sultana kada je odlazio u lov i nisu učestvovali u ratnim operacijama. Urušavanjem starog sistema regrutovanja, posebno u urgentnim ratnim uslovima, regrutovani su među običnim stanovništvom (slično kao i janičari) otvaranjem spiskova.

41 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 19 i 22 (Carigrad, 18. II. 1698.).

42 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 44 i 46 (Carigrad, 25. IV. 1698.).

43 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 38-39 (Carigrad, 5. IV. 1698.).

44 O pјemu videti: Никола Самарџић, Француска и Турска 1687-1691, Београд: САНУ, Историјски Институт, посебна издања књ. 28, 1992., 42-43, 149-152., i dalje.

povući i prepustiti Padžitu i Koljeru da privedu Veliki turski rat kraju, u trenutku kad Luj XIV. više nije imao interesovanja da prolongira ovaj sukob. To je bio razlog zbog koga se Šatonef povukao, a uskoro je zamenjen Šarlom Feriolom (1700.–1711.).⁴⁵ U međuvremenu je Padžitu stiglo pismo Vilijema III. (1689.–1702.) kojim je potvrđen na položaju ambasadora, dok budu trajali pregovori.⁴⁶

Početak maja u Carigrad se vratio iz Jedrena Padžitov sekretar s njegovim ličnim stvarima i domaćicom, koja je održavala njegovo domaćinstvo. On je potom zajedno sa Jakobom Koljerom otputovao za Beograd. Koljer i Padžit potom su otputovali za Beč kako bi drugu stranu uverili u Portinu želju za sklapanjem mira. Na dvoru Leopolda I. bili su upoznati sa sukobom velikog vezira i Fejzulaha, koji se opirao pregovorima pod izgovorom da su protivni šerijatu,⁴⁷ u čemu je bio u pravu.

Vesti da je Beč pristao na sklapanje mira zatekle su Mustafu II. u logoru nedaleko od Sofije. U isto vreme, 11. V. vratio se i Padžitov sekretar iz Londona, odnosno Beča „sa širokim ovlašćenjima“ za Padžita i Koljera.⁴⁸ Porti je preostalo da imenuje svoje predstavnike na pregovorima. Izbor je pao na reis ul-kitaba Rami Mehmed-pašu i prvog dragomana (tumača) Aleksandra Mavrokordata. Pismo o njihovom imenovanju odneo je Padžitov sekretar u Beč 29. V. da bi drugu stranu upoznali sa tom odlukom.⁴⁹ Izbor Mavrokordata u velikoj meri opravdava njegovo poznavanje ne samo evropskih jezika, već i obrazovanje, kao i iskustvo stečeno na pregovorima u Beču (1688.) na kojima je uzео aktivno učešće. Njegovo obrazovanje u Padovi kao i višegodišnja komunikacija sa evropskim diplomatama akreditovanim u Carigradu koja mu je i obezbedila dobru preporuku za ovakve misije, pokazale su se ključnim za njegov izbor.⁵⁰ Međutim, iako je od pregovora u Beču proteklo 10 godina, Porta nije izvukla gotovo nikakvu pouku. Jedino opravdanje može se pronaći u činjenici da se ona u takvim slučajevima obraćala svojim službenicima koji su imali drugačije (sarajsko) obrazovanje, potpuno neadekvatno pozivu diplomate, koji se u to vreme počinje javljati u Evropi.

I druge strane odredile su predstavnike. U slučaju Poljske izbor je pao na palatina Poznanja Stanislava Malakovskog, dok se Rusija opredelila za Prokopija Bogdanoviča Voznjicina,⁵¹ a Venecija za svog ambasadora u Beču, Karla Rucinija. Rucini poreklom nije bio iz Venecije, ali njegova dugogodišnja služba u interesu Senata, posebno iskustvo ambasadora u Španiji, a potom i u Beču, preporučivali su ga kao podobnog kandidata. Njemu su u radu trebali da pomažu sekretar Batista Nikolozi i Lorenzo

45 Isto, 43-33.

46 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 70-72 (Carigrad, 12. V. 1698.).

47 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 95 (Carigrad, 18. VI. 1698.).

48 Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 710.

49 Isto, 711.

50 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 376. O Aleksandru Mavrokordatu videti: Marija Kocić, *Diplomatija u službi kapitala: evropske nacije na osmanskom Levantu (XVI–XVIII vek)*. Beograd: Hesperiaedu & Filozofski fakultet, 2014, 49-49. Ovde je navedena dodatna literatura.

51 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 378.

Fondra u svojstvu komesara za razgraničenje.⁵² Leopold I. je za predstavnike imenovao grofa Wolfganga Etingena (*Wolfgang von Oettingen*) i Lepolda Šlika grofa Viškirkena (*Leopold Slink von Wischkirken*), kojima je u svojstvu stručnjaka za granice pridodat i Luidi Ferdinando Marsilji.⁵³ Po sudu Kamila Kontarinija izbor Etingena donekle je bio opravdan, jer je on godine proveo u Ratnom veću što ga je preporučivalo za pregovore. Međutim, po ovom istoričaru, Šlink je bio čovek za rat, a ne za diplomatiju.⁵⁴

Aleksandar Mavrokordato i Rami-efendija otputovali su 26. VII. za Beograd. Mustafa II. potvrdio ih je za zvanične Portine predstavnike na Kongresu i tom prilikom se obavezao da će nakon sklapanja ugovora isti obavezno ratifikovati.⁵⁵ Pogođene ratnim nevoljama koje su se otegle više od deceniju i po, Osmanlije ni u ovom po njih nepovoljnom trenutku nisu odstupile od svojih tradicionalnih nazora u diplomatiji. Kako bi se podignuo klonuli moral naroda, Carigradom su širene vesti da je Leopold I. (u izveštaju *Imperiali*) tražio mir.⁵⁶ Porta je poslala naredbu u Sarajevo da joj se dostavi izveštaj o razgraničenju u Dalmaciji koje su 1671. godine izvršili Mahmud-paša i komesar koga je u tu svrhu ovlastio Senat Batista Nani.⁵⁷ Do početka avgusta bili su poznati zahtevi svih zaraćenih strana. Porta je tražila da Erdelj ostane u njenom posedu, kao i da se poruše tvrđave Osijek, Petrovaradin, Lipova, Sebeš, Lugoš, odnosno da granica s Ugarskom bude postavljena na rekama Dravi, Tisi i Morišu, a s Bosnom na Uni. Venecija je nastojala da dobije Korint, Lepant i Prevezu, Novi i Gabelu i tvrđave u Dalmaciji koje je tokom rata osvojila. Leopold I. nije hteo da pristane na sve Portine zahteve. On je tražio da Temišvar ostane u posedu Osmanlija, a Petrovaradin da bude ustupljen njegovoj državi.⁵⁸

Poljski Sejm raspravljao je o miru sa Portom. Odluka je prevladala na strani rata. Iz Varšave su poslani glasnici u Beč. U tom trenutku ni Rusija nije bila za mir, dok su Poljaci nastavili s pripremama za blokadu Kaminjeca.⁵⁹ Položaj osmanske države one

52 Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 713.

53 O njemu detaljnije u: Hamdija Hajdarhodžić, „Luigji Ferdinando Marsilji i jugoslovenske zemlje od 1679-1684“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, sv. 7-8, Sarajevo 1982., 241-262. Marsilji je do tada dva puta boravio u Osmanskom carstvu, jednom kao pratnja mletačkog baila (1679.), a drugi put kao pomoć Vilijama Huseja, ambasadora Engleske (1691-1692). Njegovo najznačajnije delo o Osmanskom carstvu: *le comte [Luigi Ferdinand] Marsigli, L' Etat Militaire de l' Empire Ottoman, Ses progres et sa decadence*, vol. I-III, La Haye - Amsterdam: Ches Pierre Grosse &c - Chez Herm. Uytwerf &c., 1732.

54 Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 712.

55 Riccardo Predelli (prir.), *I Libri commemoriali della Republica di Venezia. Regestri*, [ed.] Cambridge Library Collection. Cambridge: Cambridge University Press, 2012., doc. 27, 82-83 (logor kod Sofije, kraj VI. 1689.).

56 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 105-106 i 108 (Carigrad, 2. VIII. 1698.).

57 Радоњић, Дубровачка акта и повеље, IV/2, doc. DCXXI, 476 (Jedrene, 17. VII. 1698.). O ovome videti: Коцић, Венеција и хајдуци, 19-22. Po Naniju je dobila ime granična linija utvrđena u ovom razgraničenju (1671.).

58 Радоњић, Дубровачка акта и повеље, IV/2, doc. DCXXIV, 481 (Jedrene, 3. VIII. 1698.).

59 TNA, SP, 90 [Prussia]/1 [George Stepney and Philip Plantamour, 1698.–1703.], f° 24 (Kenigsberg, 7/17. VI. 1698.).

su nastojale da iskoriste za obračun sa Tatarima, koji su se našli u situaciji da ih saveznik planira napustiti. Porta je poslala novac s naredbom brodogradilištima u Sinopi (tur. Sinob) i Izmitu (vizantijska Nikomedija) da ubrzaju izgradnju novih brodova. Poljski kralj okupljao je veliku vojsku u Podoliji. Porta je poslala kapidži-bašu Kaplan Gireja, od koga je tražila da svoje trupe ujedini sa malobrojnomo vojskom Hasan-paše.⁶⁰

Najveća pretnja međutim došla je iz Rusije. Petar I. (1682.–1725.) u leto 1698. godine naredio je napad na Oziju (kasnije ruski Očakov), dok je hetman Mazepa kao pomoć okupio 30.000 Kozaka. Na utvrđenje Dogan krenula je druga kozačka vojska. Vojska od 20.000 Kozaka i Rusa prešla je Dnjepar sa namerom da zaštiti tvrđavu Samaru. Masud Girej, sin tatarskog hana, krenuo je sa 6.000 Tatara da se pridruži vojsci Jusuf-paše od 5.000 ljudi. Porta je naredila vlastima u Kafi (gde je u tom trenutku bilo nekoliko nava, galija, 48 fregata i veći broj feluka) da počne sa dostavljanjem pomoći ugroženim tvrđavama. Osmanlije su u Kafu poslale 8.000 janičara, topdžija i drugih vojnika. Na čelu ove vojske nalazio se nekadašnji čehaja velikog vezira, a sada kapudan Mehmed-paša.⁶¹

Vilijemu Padžitu i Jakobu Koljeru od strane Porte određena je pratnja od 140 osoba, koja je trebala da krene u pratnji 70 konja, 2 kočije od kojih je svaku vuklo 8 konja, i 4 drugih kočija, 10 kamila, 18 mula, 50 osedlanih konja i 18 teretnih kola za prevoz prtljaga. S Porte su poslali paša i aga, koji su trebali da ih opskrbljuju neophodnim stvarima, dvojica čauša i dve ode janičara, kao njihova garda.⁶² Kada je Padžit napuštao Jedrene, on je od sultana dobio na poklon konja. Na pregovore je ispraćen u pratnji paše i 24 lepo odevenih konjanika. Svaki konj bio je pokriven crvenom livrejom, dok su njegovi pratioci na glavi nosili fes postavljen krznom.⁶³

Protiv odluke da uđe u pregovore javila se opozicija u Carigradu i Jedrenu na čijem je čelu bio šejh ul-islam, koga je podržavala ulema. Fejzulah i stranka na čijem je čelu bio imali su veliki broj pristalica u Carigradu. On je uživao veliki ugled među muslimanima, ali je njegova stranka raspolagala i velikim novcem. Najljući njegov neprijatelj bio je veliki vezir, čiju je odluku da stupi u pregovore ulema protumačila kao čin protivan muslimanskoj veri.⁶⁴

Opozicija nije sprečila velikog vezira da nastavi sa pripremama za održavanje Kongresa. Portinim predstavnicima predato je 6.000 dukata za troškove koji budu nastali u toku njihovog angažovanja. Defterdaru je naloženo da Mavrokordatu isplati još 4.000 talira. Carigradski patrijarh morao je da izađe u susret sa 100.000 talira, koji su predati u formi peškeša.⁶⁵ Svojim predstavnicima darovao je dva velika i lepa šatora, koja su

60 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 113-114 (Carigrad, 12. VIII. 1698.).

61 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 118-119 (Carigrad, 22. VIII. 1698.).

62 Luttrell, A Brief Historical Relation, IV, 422 (pismo primljeno u London 3. IX. 1698.).

63 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 133-134 (Carigrad, 22. VIII. 1698.).

64 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 128.

65 HHStA, Hs, 132/1020-11, pp. 130-131.

trebali da im služe kao stan, dok pregovori budu trajali. Pratinju je činilo 7 kamila, 7 mula i 30 konja i jedna kola, a takođe su im ustupljena i 64 paža u svojstvu služitelja.⁶⁶

Kako je Karlo Rucini već boravio u austrijskoj prestonici, on i Leopoldovi predstavnici krenuli su na pregovore zajedno iz Beča, dok je poslanik Poljske doputovao preko Ugarske.⁶⁷ Predstavnici Leopolda I i Venecije stigli su u Slankamen 15. X. Ovdje su tri dana kasnije stigli i predstavnici Poljske i Rusije.⁶⁸ Odavde su 20. X. krenuli da se sastanu sa Portinim predstavnicima između Petrovaradina i Slankamena. Kako se u tom trenutku nagađalo, Kongres je trebao da se održi u Irigu.⁶⁹ Saveznici su predlagali da se za mesto pregovora odredi neki grad. Međutim, Osmanlije su insistirale da se pregovori vode na poljani pod šatorima.⁷⁰ Na kraju su se sve strane složile da se proglasi neutralnom teritorija u širini od 5 milja.⁷¹ Za neutralnu proglašena je ravnica iznad Dunava oko Karlovca (današnji Sremski Karlovci).⁷² U tom prostoru zabranjen je bilo kakav neprijateljski čin pod pretnjom smrtne kazne.⁷³ Saveznici su smešteni u šatore u ravnici prema Petrovaradinu, a Osmanlije prema Beogradu. Između njih podignuti su šatori medijatora. Sve zainteresovane strane okupile su se 23. X. Saveznički pregovarači zauzeli su položaj prema Karlovcu, a osmanski prema Futogu.⁷⁴ Pregovarače je čuvao recipročan broj vojnika sa obe strane, po jedna konjička četa i 600 pešaka.⁷⁵ Kongres je zvanično počeo sa radom 25. X. 1698. godine i trajao narednih četiri meseci.⁷⁶

Prva konferencija održana je 13. XI. 1698. godine.⁷⁷ Nakon svečanog otvaranja pregovore su prvi otpočeli poslanici Leopolda I i Porte na sednici koja je počela u 9 sati ujutru i trajala pet sati. Oni su sa Portinim pregovaračima održali četiri sesije, tokom kojih su isplivala na površinu krajnje suprotna stanovišta. Tokom četvrte došlo je do verbalnog sukoba, koji je pretio da prekine rad Kongresa, zbog čega su se morali umešati medijatori nastojeći da smire strasti.⁷⁸ Do tada su odnosi mletačkih i Portinih pregovarača ozbiljno narušeni zbog odbijanja Venecije da se odrekne Moreje i pojedinih utvrđenja u Dalmaciji. Dok su sve strane pristupile radu prema prethodno utvrđenim uslovima, predstavnici Rusije odbijali su da prihvate posredovanje medijatora, već su

66 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 132.

67 Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 714.

68 Predelli, *I Libri commemoriali della Republica di Venezia.*, doc. 38, 86 (Futog, 18. X. 1698.).

69 Радоњић, Дубровачка акта и повеље, doc. DCXXXII, 491 (Carigrad, 6. XI. 1698.).

70 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 352.

71 Luttrell, *A Brief Historical Relation*, IV, 439 (pismo primljeno u London 18. X. 1698.).

72 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 352.

73 Predelli, *I Libri commemoriali della Republica di Venezia.*, doc. 37, 86 (Futog, 17. X. 1698.). Preciznije, „neutralnim“ je proglašena oblast između Dunava i Save do Petrovaradina, Zemuna i Iloka sve do Rače i Bosuta.

74 Contarini, *Istoria della Guerra di Leopoldo Primo*, II, 714.

75 HHStA, Hs, 132/1020-11, p. 126 (Carigrad, 22. VIII. 1698.).

76 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 352.

77 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 518; Po drugim izvorima ona je održana 14. XI.; Ottieri, *Istoria delle Guerre avvenute in Europa*, I, 161.

78 Isto, 355.

želeli da sukobljene strane direktno uđu u pregovore.⁷⁹ Oko posedovanja Erdelja došlo je do najžešćih sukoba s predstavnicima Leopolda I, koji nisu hteli da ustupe ovu kneževinu Porti. Na kraju su se osmanski pregovarači, dobivši dozvolu Porte, odrekli Erdelja i pristali da Kaminjec vrate Poljskoj.⁸⁰ Osmanski predstavnici tražili su od Rusije da vrati četiri utvrđenja osvojena za vreme poslednjeg napada.⁸¹

Strane umešane u konflikt poznat kao Veliki (za Veneciju Morejski) rat, nastavili su da biju bitke oko posedovanja pojedinih teritorija. Međutim, Rucini otkriva činjenicu da je rešavanje pitanja španskog nasleđa i dešavanja u Evropi, kada je u Madridu otvoren testament Karlosa II. (1665.–1700.) naveo Beč da što pre okonča započete pregovore.⁸² Pojedini pregovarači su u Karlovcu videli dugotrajno rešenje, a drugi samo predah.⁸³ Rusija Petra I. Velikog, koja je ulazila u red evropskih sila, nastojala je da se učvrsti na severnoj obali Crnog mora. Za nju je Karlovac predstavljao pauzu nakon koje je planirala da krene u nove napade. Zbog toga se Petar I odlučio na sklapanje dvogodišnjeg primirja, koje je potpisano 25. I. 1699. godine, nakon čega su se njegovi predstavnici povukli.⁸⁴ Najznačajniju tekovinu Rusije predstavljao je Azov, što je Porta i zvanično priznala. Narednog dana potpisali su ugovore o miru sa Portom predstavnici Poljske i Leopolda I.⁸⁵

Ugovor između Leopolda I. i Porte od 20 tačaka utvrđen u trajanju od 25 godina potpisan je 26. I. 1699. godine. U ime Leopolda I. ugovor su potpisali Wolfgang Etingen i Leopold Šlik.⁸⁶ Istog dana osmanski pregovarači uspeali su da sklope mir sa Poljskom, koji je preciziran u 11 tačaka.⁸⁷ Karlo Rucini imao je nezahvalan zadatak da odloži pregovore i sačeka odluku Senata.⁸⁸ Veneciji je dat rok do kada je trebala da se izjasni. Ukoliko ne bi pristala na ponuđene uslove, to bi značilo nastavak rata s Portom. Konačno, Senat je 7. II. 1699. izglasao mir.⁸⁹

79 Luttrell, *A Brief Historical Relation*, IV, 457 (pismo primljeno u London 1. XII. 1698.).

80 Isto, 458 (pismo primljeno u London 3. XII. 1698.).

81 Isto, 471 (pismo primljeno u London 14. I. 1699.).

82 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 363.

83 O ugovoru u Karlovcu videti i: Жарко Димић, *Велики бечки рат и Карловачки мир: 1683-1699.: хронологија*, Београд, Verzalpress, 1999.; Jean Bérenger (priř.), *La paix de Karlowitz, 26 janvier 1699: les relations entre l'Europe centrale et l'Empire Ottoman*, Paris, Honoré Champion, 2010.; Никола Самарџић, „Прво уређење југоисточне Европе – Карловачки мир 1699.“ *Новопазарски зборник*, sv. 30, Novi Pazar 2007, 91-105.

84 Tekst ugovora u: Jean du Mont, *Corps Universel Diplomatique du Droit des Gents*, tom VII, part II. Amsterdam - la Haye: Chez Brunel, R. st. J. Wetstien &c., 1731., 447-448.

85 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 365.

86 du Mont, *Corps Universel diplomatique*, 448-451.

87 Isto, 451-453.

88 Jedan izveštaj Karla Rucinija namenjenog Senatu sa Kongresa u Karlovcu objavljen je u: Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 345-444. Potiče od 19. XII. 1698. godine u vreme kada je Kongres počinjao sa radom. Na 74 folija Rucini upozna je Senat sa prilikama, zahtevima i ličnostima na Kongresu.

89 Ugovor o miru sa Venecijom sadrži 16 tačaka, a potpisan je 24. dana meseca redžepa 1100. godine po Hidžri; du Mont, *Corps Universel diplomatique*, VII/2, 454-458.

Medijatori na koje je pala puna odgovornost za rad Kongresa živeli su nekoliko meseci u stalnom strahu od njegovog prekida, do čega je umalo došlo u nekoliko navrata. Ovu činjenicu nije propustio da navede Padžit u izveštaju Londonu. Uz izvinjenje Vilijemu III. zbog čega se češće nije javljao naveo je da je tokom Kongresa bio upućen na rezidenta Engleske u Beču Roberta Satona, od koga je dobijao sve potrebne instrukcije.⁹⁰

Osmanski predstavnici ostali su u Karlovcu do srede 4. II.⁹¹ u očekivanju da stigne glasnik iz Venecije sa punomoćjem Ruciniju da može staviti svoj potpis na ugovor. Kako do predviđenog roka nije stigao, pregovarači su odlučili da napuste Karlovac i otputuju u Beograd. Oni su 6. II. stigli u Zemun.⁹² Padžit je bio zatečen dočekom priređenim u njegovu čast.⁹³ Nekoliko sati kasnije u Beograd je stigao Koljer, uveren da mu se pružila jedinstvena prilika da upozna grad.⁹⁴ Ceremonija kojom su ih Osmanlije dočekale predstavlja predmet posebne relacije, u kojoj je opisana procedura, koja je tom prilikom bila primenjena. Padžit je stigao u Zemun gde ga je na pristaništu dočekaio muhafiz⁹⁵ Beograda Ali-paša sa pripadnicima svih rodova vojske stacionirane u gradu. Nakon prijema u njegovom saraju u Gornjem gradu⁹⁶ Padžit je ispraćen do stana, koji mu je bio namenjen.⁹⁷ Planirano je da medijatori ostanu uz Beogradu narednih 40 dana, dok ne stignu poslanici iz Beča, Varšave, Petrograda i Venecije sa ratifikovanim primercima ugovora.⁹⁸

Cilj pregovarača, u prvom redu predstavnika Leopolda I., bio je uspostava „ekvilibrijuma među velikim silama u Evropi“.⁹⁹ Rucini u uvodnom delu izveštaja daje kraći osvrt na raniji način vođenja pregovora, koristeći takvo poređenje kako bi istakao značaj ideje mirovnih kongresa. Ligu stvorenu u pregovorima 1683/84. godine određuje kao korisniju, nego što su bile prethodne.¹⁰⁰ Za mir u Karlovcu navodi da je bio drugačiji od svih do tada. Time potvrđuje činjenicu koju sam čin sazivanja kongresa u Karlovcu nosi – ravnopravni pregovori Osmanlija sa drugom državom, u ovom slučaju više njih. Rucini smatra da je vrhunac Lige ostvaren u osvajanjima između 1683. i 1688. godi-

90 TNA, SP, 97/21, f° 37v (Karlovac, 26. I. 1699.).

91 Prema Bizozeriju Karlovac su napustili 3. II., dok je Rucini otputovao narednog dana u Petrovaradin da sačeka odluku Senata; Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 522.

92 Isto, 523.

93 TNA, SP, 97/21, f° 43 (Beograd, 1/11. II. 1699.).

94 TNA, SP, 97/21, f° 43v.

95 Dužnost koju su beogradski muhafizi tada stekli odgovarala je funkciji komandanta i namesnika jednog graničnog područja. Na području smederevskog i sremskog sandžaka muhafiz je imao ovlašćenja u svim vojnim i upravnim pitanjima; Радомила Тричковић, „Списак мухафиза Београда од 1690. до 1789. године“, *Историјски часопис*, sv. 18, Beograd 1971., 297-302.

96 O ovom delu osmanskog Beograda i njenoj funkciji videti: Марија Коцић, *Оријентализација материјалне културе на Балкану. Османски период XV-XIX век, Београд: Филозофски факултет & Hesperiaedu*, 2010., 158, 160, 162.

97 TNA, SP, 97/21, f° 41, 41v i 42 (Beograd, 6. II. 1699.). Dokument je naslovljen kao: „Relatione dell' Intrate de S[u]a Ecc[ellenz]za Lord Pagett in Belgrado“.

98 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 523.

99 Fiedler, *Die Relationen der Botschafer Venedigs*, 345.

100 Isto, 346.

ne. Rat koji se nakon toga odužio deset godina predstavljao je pokušaj svake zaraćene strane da iskoristi ranije pobjede. Prodor nemačke vojske na Balkan 1689. godine nije smatrao vrednim pomena, jer se pokazala nesposobnom da zadrži osvojeno.

Porta je želela da prikaže da je država kojom je vladala i dalje jaka, mada su uslovi na koje je morala da pristane bili daleko od povoljnih. Kraha osmanske politike *dar ul-islama*, označio je i neminovno prihvatanje pojedinih stavova iz decenijama zasnivane evropske diplomatije. Odstupanje od više vekova primenjivane unilateralne diplomatije, obeležilo je poslednju deceniju XVII. veka, što je imalo svoj epilog u Karlovcu. Ovo se pre svega manifestuje u činjenici da je Porta po prvi put u svojoj istoriji prihvatila multilateralni ugovor o miru.¹⁰¹ Njime je stavljena tačka na njeno teritorijalno širenje u Evropi, nagovestivši najznačajniju posledicu – njeno povlačenje.

Ovakav preokret trebalo je opravdati u zvaničnoj osmanskoj historiografiji. Naima¹⁰² u svojoj *Istoriji* objašnjenje koje nudi vezuje za islamsku istoriju. Po njemu ugovor, u Karlovcu nije se razlikovao od prethodnih. U dokazu ove tvrdnje izvlači iz istorije niz ugovora, koje su islamski vladari morali sklopiti, shvatajući isti čin kao jednu od etapa u daljem širenju *dar ul-islama*. Jedan od njih bio je mir iz 1099. godine, potpisan nakon krstaškog osvajanja Jerusalima. Prema mišljenju Naime, takve ugovore islamski vladari mogli su sklopiti jedino u slučaju kada se nikakva korist iz daljeg ratovanja nije mogla izvući. Drugim rečima, u momentu kada osmanska država nije više mogla braniti svoju teritoriju, čime je drugoj sukobljenoj strani ujedno priznala posedovanje dela svoje teritorije. I pored spekulativnog opravdanja koje je ostalo u domenu tradicionalnog shvaćanja, prihvatanjem političkih granica i principa teritorijalnog integriteta uticali su na napuštanje *raison d'etre* vladajuće dinastije¹⁰³ što predstavlja jednu od glavnih posledica pregovora vođenih u Karlovcu.

Porta je bila zadovoljna načinom na koji su medijatori vodili pregovore. Sultan je poslao Vilijemu III. pismo sa izrazima zahvalnosti za posredovanje Padžita. Mustafa II. je izrazio želju da on ne bude opozvan, već da nastavi da obavlja dužnost ambasadora.¹⁰⁴ Međutim, sredinom juna 1699, umoran od godina koje je proveo na Levantu i bolesti koje su ga pritiskale, Padžit je izrazio želju da se povuče. Kako je sam napomenuo,

101 Bülent Ari, „Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period“ u Nuri Yurdusev (prirednik), *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2004., 36-65, 42. Videti i: Rifa'at Ali Abou-El-Haj, „Ottoman Attitudes toward Peace Making: The Karlowitz Case“, *Der Islam*, sv. 51, n° 1, Hamburg 1974., 131-137.

102 Mustafa Naima (Muṣṭafa Na'īmā, مصطفى نعيم 1655–1716) osmanski istoričar čije je istorijsko delo ostalo među naučnicima poznato kao *Naimina istorija* (Ta'riḫ-i Na'īmā). Rodio se kao sin janičara u sirijskom gradu Alepu, ali je zbog obrazovanja stigao u Carigrad, gde je proveo značajan deo života. Njegovo najznačajnije delo kojim je stekao svetsku slavu završio je 1704. pod nazivom „Ravḍatü 'l-Ḥüseyn fi ulâsat-i a bâri 'l- âfiqayn“ u bukvalnom prevodu *Sumarna hronika Istoka i Zapada*, a obuhvata događaje od 1591. do 1660.

103 Rifaat Abou-el-Haj, „Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703“, *Journal of the American Oriental Society*, sv. 89, n° 3, Massachusetts 1969., 467-468.

104 Luttrell, *A Brief Historical Relation*, IV, 492 (pismo primljeno u London 11. III. 1698.).

nakon što su izvršene ratifikacije i obavljene ceremonije nije video nijedan razlog da ostane u ovoj državi.¹⁰⁵ Upoznat sa kadrovskim rešenjima koje je London predvideo (govorilo da je na njegovo mesto izabran lord Berkli), prihvatio ih je kao neminovnost.¹⁰⁶ Padžit je u julu 1699. godine primljen na Portu u pratnji stotinu ljudi.¹⁰⁷ Od njega je ponovo traženo da ostane na dužnosti, na šta se izvinio našavši izgovor u porodičnim i privatnim razlozima.¹⁰⁸

Porta je izabrala Ibrahim-pašu za poslanika koji je sa bogatim darovima poslat u Beč. Napustio je Jedrene 25. VII. 1699. i sa velikom pratnjom uputio se u Beograd. U Beč je stigao 26. IX. Ubrzo po njegovom dolasku organizovan je njegov svečani prijem kod Leopolda I.¹⁰⁹ „Primopredaja poslanstava“ na uspostavljenju osmansko-austrijskoj granici najavila je novo poglavlje u diplomatskim odnosima dve države. Ceremonijal ispraćen velikom pompom, za koju obe strane nisu žalile sredstva, definisan je upravo u ovo vreme i ostaće u primeni bez bitnih izmena i tokom narednih decenija. Iako je doček austrijskog poslanstva činio poseban diplomatski događaj od vremena uspostave kontakta između ove dve države, uređena ceremonija, kako bi se ovaj vojno-diplomatski protokol mogao odrediti, izdvojio se u vreme kada su godine ratovanja ubedile obe strane da je kompromis najprihvaljivije rešenje. Prilagodljivost kojom je otvoren put prihvatanja tekovina evropskih diplomatskih manira, postala je osobenost osmanske diplomatije u godini potpisivanja ugovora u Karlovcu. Zbog toga ne treba da čudi istaknuto mesto koje je organizaciji celog događaja dato u delima tadašnjih istoričara.

Kongres u Karlovcu predstavlja iskorak za diplomatsku praksu Porte, kada se izdvojila struja koja je u miru videla neophodnost za opstanak osmanske države. Politička

105 TNA, SP, 97/21, f° 51^v (Jedrene, 3. VI. 1699.).

106 Lord Berkli se u međuvremenu izvinio kralju i Levantskoj kompaniji, rešen da ne prihvati ovu dužnost; Luttrell, *A Brief Historical Relation*, IV, 514 (pismo primljeno u London 11. V. 1698.).

107 TNA, SP, 97/21, f° 53 (Jedrene, 20. VII 1699). Ovaj dokument opisuje protokol primenjivan prilikom prijema ambasadora uz navođenje dostojanstvenika, koji su ovom činu prisustvovali. Po njemu može se zaključiti da do bitnih izmena u tretmanu ambasadora od strane Porte nije došlo. Padžit je naveo da je poslužen kafom, šerbetom i drugim poslasticama.

108 TNA, SP, 97/21, f° 53v. Padžit je u Osmanskom Carstvu ostao do maja 1702. godine, kada je napustio Jedrene i otputovao za Beč gde je stigao u julu. U Beču je pre imenovanja za ambasadora na Porti takođe nekoliko godina služio u istoj funkciji. I ovog puta London mu je namenio diplomatsku misiju. On se zatekao u gradu kada je trebalo urediti granicu između Austrije i Osmanskog carstva, dok su pregovori zapeli u ćorsokak. Odatle je otputovao u Minhen da bi izgladio odnose između Leopolda I. i Maksimilijana Emanuela. U London se vratio tek u proleće 1703. godine; Keneth M. Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991., 406.

109 Bizozeri, *La Sagra Lega Contro la Potenza Ottomana*, 534.

situacija u Evropi išla je u prilog njenoj odluci, jer je nakon Rajsrika Francuska prestala da figurira kao koristan saveznik. U organizaciji kongresa Porta je koristila ponešto i iz svoje vlastite prakse (u pogledu opremanja poslanstva i izbora predstavnika). Međutim, u organizaciji i toku pregovora čini se da se u mnogo većoj meri podvrgla nalogima druge strane. Mletački i habsburški predstavnici pripadali su društvu sa mnogo razvijenijim smislom za njihovo vođenje, a takođe iskustvo iz XVII. veka kada se organizuju prvi bilateralni i multilateralni kongresi u najboljoj meri ih je preporučivalo za ovaj posao. Svi izvori zapadne provijencijencije (uključujući i italijanske) na nijednom mestu ne pominju da su Portini predstavnici u pripremi ili pak njegovom toku uzimali inicijativu.

Za Portu mir u Karlovcu predstavljao je gubitak, jer se ona morala odreći dela teritorije, suprotno ideologiji koju je zastupao šerijat. Ovo je našlo na ozbiljnu opoziciju u društvu, koja je kulminirala u Jedrenu 1703. godine. Međutim, njeni predstavnici bili su vođeni „zahtevom trenutka“ u koji se njihova država našla, a koji je nalagao neodložan mir radi očuvanja unutrašnje stabilnosti. Da se osmanska javnost nije lako mirila sa ovim gubitkom govori i zvanična historiografija, čiji je najznačajniji predstavnik Naima, koja je pokušala da pruži opravdanje pristanku Porte, pozivajući se takođe na šerijat. Najznačajniju posledicu, međutim, predstavlja činjenica da se ona u Karlovcu zvanično odrekla unilateralne diplomatije, koja je počivala na diktatu njene volje drugoj strani, primenjivanoj od pojave osmanske države.

SUMMARY

Porte at the Karlowitz Congress (1698–1699): The end of *ad hoc* diplomacy

Karlowitz Congress represents a step forward for the diplomatic practices of the Ottoman state, when a drift of the Porte separated itself, which saw peace as a necessity for the survival of the Ottoman state. Political situation in Europe was good for this decision, because after Ryswick, France stopped being a useful ally. In the organisation of the congress, Porte used some of its familiar devices (in terms of equipping of mission and selection of representatives). But, in organisation of, and during negotiations, it seems that they complied with orders of the other side. Venetian and Habsburg representatives belonged to a society with more sense for negotiations, and their experience from XVII century, when first bilateral and multilateral congresses had been organised, qualified them for this task. No sources of western origin (including Italian) mention any initiative of Porte's representatives during the preparation or in the course of the congress.

For Porte, Karlowitz peace represented a loss, because they had to renounce a part of their territory, which was directly opposed to ideology represented by Shariat. This was met by a serious opposition in the society, which culminated in Edirne in 1703. But, its representatives were led by situation in which their state was at the moment, and which called for immediate

peace in order to preserve inner stability. The Ottoman public did not come to terms with this loss easily, and this fact is confirmed by official historiography and its most important representative, Naima, who nevertheless tried to provide a justification for Porte's acceptance, also mentioning the Shariat. The most significant consequence, however, is the fact that in Karlowitz Porte officially renounced unilateral diplomacy, founded on the forcing its will upon the other side, implemented from the emergence of the Ottoman state.

Keywords: Karlowitz, Leopold I, Carlo Ruzzini, Alessandro Maurocordato, William Paget